

Despre filosofie ca formă de jurnalism radical

Antologia I (2010-2011) a celor de la CriticAtac conține studii, analize și eseuri, toate aflate sub steagul unui jurnalism radical. Poate nu întâmplător din cei 30 de autori inventariați, jumătate sunt absolvenți de filosofie și filologie. Tineri cu studii serioase, nonconformiști, mai degrabă free-lancer, traducători, redactori, prinși în diferite proiecte, cu trasee de formare interesante, precum Vitalie Sprinceană („a studiat științe politice la bulgari; după aia filosofie la moldoveni; acum învață sociologie la americani”) sau cu profile care sparg nomenclatorul calificărilor – și îl dau drept exemplu aici pe Adi Dohotaru cu a sa „combinație de istoric, jurnalist, scriitor și activist social”. Or, dincolo de farmecul unei asemenea prezentări, identifici ceva mult mai profund: oameni care sunt în căutarea unui adevăr și se formează pe acest traseu. Scurtele prezentări mi-au readus în minte modul în care Deleuze și Guattari văd intelectualul: „a intra, a ieși din mașină, a fi în mașină, a merge de-a lungul ei, a te apropia de ea, totul face parte din mașină: sunt stadiile dorinței, independent de orice interpretare. Linia de fugă face parte din mașină.[...] Problema: nicidecum de a fi liber, ci de a găsi o ieșire, o intrare sau măcar o latură, un culoar, o adiacentă”.

Dar există și un alt aspect, nu mai puțin relevant. Metodologia de tip postmodern în cercetarea din sfera socio-umanului solicită folosirea unor abordări multiparadigmatice. Această cerință pretinde capacitatea de a te plasa la frontierele cunoașterii, iar frontiera este, știm de la Deleuze și Guattari, locul libertății. Dacă te situezi la graniță, ai șansa de a produce noi perspective, de a fi critic în raport cu realitatea, ca să nu pomenim de plusvaloarea în cunoaștere, prin achiziția de noi concepte. Nu poți fi sociolog, în afara cunoașterii istoriei, a economiei și a literaturii, după cum nu poți fi profesor de literatură română dacă nu știi sociologie, istorie, economie, psihologie. Tocmai aici găesc una dintre cauzele pentru care liceenii noștri nu mai citesc literatură și anume, incapacitatea profesorimii de a înțelege și a explica un roman sau o nuvelă, de a ieși din clișee și de a arăta cum „lucrează” viul. Deși asta e altă poveste, ea spune totuși că spațiul școlii, fie că vorbim de liceu sau de universitate, nu este marcat de căutarea adevărului, ci de perpetua învățare a regulilor după care ar putea fi el „captat”, dacă vreodată am fi puși în situația asta.

Antologia cuprinde texte ale unor autori români, dar și texte ale unora străini, gânditori de anvergură: Slavoj Žižek, Immanuel Wallerstein, G.M.Tamás și Samir Amin, Tony Judt. I-am citat pe cei de care am auzit. Există în antologie și nume de care nu am avut habar și ale căror articole mi-au atras imediat atenția: Ivalio Ditchev (*Naționalismul ca stil de viață*), Bruno Drweski (*Cea mai mare mișcare de protest de după 1968*), Alexander Kiossev (*Oximoronul normalității*) sau Boris Kagarlitsky (*Libertatea este în pericol. Democrația are câteva șanse de supraviețuire*). Pe Claude Karnoouh nu prea știu unde să-l încadrez. Este străinul lui Simmel, în cea de-a doua formulare a sa: „cel ce vine astăzi și stă și mâine” și tocmai acest statut îl face credibil căci, ne spune Simmel, el este aproape, dar și departe de noi, în interior, dar și în exterior, pe scurt, fără interese în situație. Nu știu de ce am impresia că este singurul autor care face trimitere la Marx și Engels. Oare de ce este singurul?

Să facem pasul și să trecem la autorii români. Sunt ei nume de referință în spațiul dezbaterii noastre? Îndrăznesc să spun că, cu câteva excepții, mai nimeni nu știe de ei. În absența unui instrument de măsură, orice judecată poate fi rapid pusă la zid. Deja am conturat un set de conjecturi.

Canalele publice de televiziune organizează dezbateri tip „oglină” („oglină este o utopie pentru că este un loc fără loc” spune Foucault), invitații sunt aceiași, previzibili în gândire, ca și cum prin ei curg legile istoriei, discursul fiind standard, iar critica „obiectivă”. Să se vorbească la televiziunea publică, în țara în care 30 la sută din populație trăiește la limita sărăciei, despre „timpul săracilor”, așa cum o face Veronica Lazăr (care descoperă teme ale limbajului mediatic potrivit cărora „timpul nemuncit al omului născut pentru a munci e o insultă încredințată ca hoție”) sau despre *Retorica orwelliană a statului asistențial*, articolul Valeriei Stoiciu în care ni se atrage atenția că asistăm la o „ofensivă împotriva statului însuși” și în care învinovățirea românilor de lene este un mod de „a legitima retragerea sau reducerea ajutoarelor sociale și, pe de altă parte, de a camufla eșecul de proporții al tuturor așa-numitelor programe de relansare economică”, exploatarea ajungând să reprezinte, așa cum o descrie

G.M. Tamás, „un privilegiu”? Doamne, ferește! O televiziune publică ce risipește o grămadă de bani de la bugetul țării, care nu-și poate susține cheltuielile, are în schimb o retorică agresivă de tip „neoliberal”.

Să discutăm apoi chestiunea publicațiilor. În afară de „Dilema” și, într-o mai mică măsură, de „România literară” și „Observatorul cultural”, ce se mai cumpără? Acolo se publică pentru a apărea în cv-uri, nu pentru a se citi. O țară de surzi, nimeni nu aude pe nimeni. Semn al noului despotism, în prelucrarea ideii lui Montesquieu: despotul nu ține să fie iubit, el dorește ca oamenii să nu se iubească. În cazul nostru, să nu interacționeze, să nu dialogheze, să nu evalueze. Acesta este contextul în care critica socială nu este auzită, iar temele ei nu pot intra în dezbateri publice. Așa se face că probleme sociale acute și presante nu sunt aduse în dezbateri, deși ele sunt cercetate.

Cum se face că articolul Cristinei Raț, *Părinți netrebniți și familii sănătoase*, în care află că „*unul din zece copii din România trăiește într-o familie în care nimeni nu are loc de muncă*”, iar „*copiii din familiile sărace sunt văzuți mai degrabă drept «probleme» ce necesită soluții, decât ca «resurse» ce merită investiții sociale*” și „*politicile familiale au adoptat un familialism elitist, însoțit de delegitimarea revendicărilor familiilor sărace cu copii, mai ales a celor cu mulți copii*”, nu a apărut pe nici un prompter? Judecând lucrurile în termenii celui mai clar liberalism, putem accepta că statul se raportează diferențiat la cei care semnează contractul constituțional? Mai suntem aici în teoria hobbesian-lockeană a statului sau ne întoarcem la discursul anterior momentului lui Machiavelli, al teoretizării „rațiunii de stat”? Poți evita articolul Alinei Petrovici, *Ce este cu adevărat revoltător la propunerea de modificare a Codului muncii*, în care se face demonstrația că „*statul urmărește foarte aproape interesele capitalului*” și că „*statul pierde din sensul său de regulator al dezechilibrelor de reglementare a posibilelor asimetrii între diferiți jucători pe piață*”?

În mintea mea, jurnalismul radical promovat de cei de la CriticAtac se îndreaptă vizibil spre un discurs eminent filosofic, în modul în care Foucault gândește filosofia ca „*un fel de jurnalism radical*”, în sensul „*de a ne face să vedem tocmai ceea ce vedem*”. Din păcate pentru mine, singurul pe care-l detectez în spațiul românesc. În mod fericit pentru autori, un discurs marginalizat. Pentru că, parafrazând o idee Deleuze-Guattari, numai în starea de minorat poți dezasambla mașinăria puterii.

Antologia începe cu o „deschidere”, e vorba de eseu lui Vasile Ernu, *De la Gulag la stenograme, sau cum am devenit*

radical. Ideea de bază: retragerea din politic naște societatea de tip Glamour-Gulag actuală, plus constatarea „*proiectul neoliberal updatat în România pe modelul clientelar a luat sfârșit. Și nu contează atât de mult că el s-a sfârșit, ci că ne-a sfârșit pe noi, cetățenii acestei țări*”. Cum de s-a ajuns aici?

Îndrăznesc o completare pe post de explicație: suprapunerea a două mari procese: liberalismul (exprimat prin procesul de acumulare primitivă a capitalului) și neoliberalismul, ca doctrina dominantă a momentului. Istoria acumulării primitive a capitalului și a formării burgheziei române este legată de stat. Așa a fost la finele secolului al XIX-lea, așa a fost în perioada interbelică, așa se derulează faptele după 1990. Ca să nu mai pomenim de perioada comunistă (și) a rolului statului în economie. Semnificația acestui fapt istoric se vede astăzi în locul dominant (termenul nu exprimă suficient realitatea) ocupat de capitala țării în raport cu celelalte mari orașe ale țării în ceea ce privește atragerea de investiții. Disimetria este evidentă. Acest centralism economic are consecințe serioase legate de democrație.

Să ne ducem la Tocqueville. Să reținem cele două sensuri ale noțiunii de democrație, sensul larg, cel de asigurare a condițiilor sociale capabile să conducă la susținerea principiului liberal, al punerii indivizilor în stare liberă de competiție, adică independenți de starea materială a părinților, pentru aceasta fiind nevoie de constituirea unui cadru al șanselor egale de viață. Al doilea sens, cel restrâns, ce vizează accesul și exercitarea puterii. Noțiunea de drepturi ale omului cuprinde două aspecte, unul social și unul politic.

Unde suntem acum? Burghezia română trăiește exclusiv din contractele cu statul. Altfel spus, clientelismul este condiție de funcționare a economicului. De aici problema corupției. Blocarea instituțiilor de control se realizează prin nesepararea puterilor în stat. Pe de altă parte, întreb: ar fi putut firmele românești să supraviețuiască și să se dezvolte într-o competiție liberă cu firmele occidentale? Întrebare simplă, răspuns dificil.

Clientelismul politic a dus la complexe și secrete relații între grupurile de afaceri și politicieni, care nu respectă câtuși de puțin „zidurile” ideologice și de partid. Acest lucru înseamnă că la nivelul elitei nu s-au constituit grupuri „dușmănoase”. Și cum afirmația lui G.M. Tamás cum că exploatarea ajunge să fie resimțită drept „un privilegiu” este cât se poate de veridică, nici relația dintre angajatori și angajați nu mai conține vreun germene al conflictului. Într-o paradigmă „Carl Schmitt”, acest lucru explică dizolvarea politicului în planul vieții interne, dată fiind absența unei relații fundamentale prieten - dușman.

În perioada interbelică, pentru a nu mai vorbi de perioada comunistă, granițele asigurau o protecție a lumii economice. Prin controlul spațiului se putea controla mișcarea capitalului. Dar astăzi? Reușim să identificăm vreo amenințare la granițe? De ce nu vrem să vedem cotele pe ramuri economice pe care statele dezvoltate le acordă investițiilor străine? De ce o fac? Când agricultorul român se plânge de intrarea pe piața internă a produselor agricole la prețuri foarte mici, acest lucru nu constituie o amenințare? Politica este războiul dus cu alte mijloace susține Foucault. Constat, prin urmare, abandonarea luptei, deci abandonarea politicului și în ceea ce privește relația externă, căci idealul național nu există. De ce ?

Acum o sută de ani, acest ideal era legat de spațiu, aducerea teritoriilor între anumite granițe. Uniunii politice ar fi trebuit să-i urmeze o uniune economică și una sufletească, așa gândea Mircea Vulcănescu. Faptul că marea majoritate a orașelor țării se află la marginea țării era văzut ca un punct slab în arhitectura statului nostru și în construcția acestei uniuni. Există la

Foucault două afirmații care merită folosite. Una în care spune că „ne aflăm într-o epocă în care spațiul ni se oferă sub forma unor relații de amplasare” și alta în care afirmă că timpul reprezintă astăzi „unul din jocurile de distribuție posibile între elementele ce se repartizează în spațiu”. Acest lucru înseamnă că durata în timp dintre elemente marchează acel spațiu, îl configurează. Aplicând această idee la cea enunțată de Mircea Vulcănescu, ea ar suna astfel: România depinde de durata în timp a schimburilor existente între elementele din spațiul național dintre provincii, regiuni, municipii. Asta înseamnă că idealul național ar trebui să aibă azi la temelie noțiunea de timp.

Cu ce instrument? Cu acela pe care acum mai bine de o sută de ani Lenin îl recuza, anume unirea forței capitalului cu forța statului. Nu e nicum vorba de „golăneala” economică care se numește crearea de parteneriate „public-privat”, în care se mai dă o lovitură statului, ci de existența unui stat-antreprenor, capabil să gestioneze marile proiecte ce fac parte dintr-o strategie dedusă dintr-un ideal național.

„Neoliberalismul” românesc este marota care ascunde parazitarea statului de către grupuri de afaceri și deresponsabilizarea elitei politice față de actul de guvernare. Oamenii noștri politici sunt și oameni de afaceri, iar problema lor ca oameni de afaceri este legată de supraviețuirea firmei. Nu discutăm efectele acestei situații asupra legilor, vom spune doar că acest lucru generează două forțe foarte puternice care împiedică reprezentarea idealului național („spectrul adevărului”, în termenii lui Derrida), e vorba de „perspectiva pe termen scurt” („ce-i în mână nu-i minciună”) și „evitarea incertitudinii”, adică a fi captiv „concretului”. Or, politica de largă respirație presupune opusul concretului, adică spectralul. Clientelismul nu a permis formularea vreunui ideal național legat de dezvoltare și nu a permis astfel nici mărirea plăcintei, adică salvarea dimensiunii sociale a democrației, legată de realizarea egalizării șanselor de viață, în sensul tocquevillian al noțiunii. Nu suntem nici țară dezvoltată și nici țară democrată, iar absența politicului explică *„de ce sunt oameni care acum au capotat, care nu mai au nici un orizont de sens”*. Afirmatia lui Vasile Ernu că proiectul neoliberal *„ne-a sfârșit pe noi, cetățenii acestei țări”*, adică atât pe angajatori, cât și pe angajați, este validă. Dar tocmai aici văd valoarea antologiei, ca un „travaliu al doliului” (Derrida), ca șansă care să permită apariția spectralului.

Nu am regăsit în antologie acele analize care să indice incompetența politică și „micimea” guvernărilor de după 1990 legate de proiectele de dezvoltare care, nerealizate, au produs dezechilibre între zonele țării, între mediul urban și cel rural, între municipii și celelalte tipuri de orașe. Iar în spatele acestor dezechilibre vorbim de vieți, destine, de speranțele risipite ale celor prezenți, de speranțe anulate celor din viitor. În apărarea punctului meu de vedere, fac apel la Derrida: *„fără această non-contemporaneitate cu sine a prezentului viu, fără ceea ce, în secret, îl dez-ajustează, fără această responsabilitate și acest respect față de justiția cu privire la cei care nu sunt de față, la cei care nu mai sunt sau nu sunt încă prezenți și vii, ce sens ar mai avea să ne întrebăm, «unde?», «încotro?»”*

Atacarea neoliberalismului nu se poate rezuma doar la evaluarea consecințelor nefaste pe care le produce, așa cum se văd ele fără niciun dubiu în textele prezentate în antologie, ci și privind dinspre viitor. Neoliberalismul românesc trebuie criticat nu doar din perspectiva distribuției (citez din *Critica Programului de la Gotha*: „socialismul vulgar a preluat de la economiștii burghezi ... maniera de a privi și de a trata repartitia ca pe ceva independent de modul de producție”), ci din aceea a incapacității asigurării dezvoltării.

Și așa ajungem să vedem cum idealul național definit mai sus, legarea marilor provincii istorice, regiuni și municipii printr-un sistem de autostrăzi ar fi permis dezvoltarea economiei, prin efectele sale directe (cele legate de dezvoltarea afacerii pentru firmele de construcții), cât mai ales prin efectele indirecte: constituirea unei puternice piețe interne. Atragerea în circuitul economic a unor zone sărace ar fi condus totodată la egalizarea șanselor de viață. Visez încă la o autostradă a Unirii, care să lege Bucureștiul de Iași și Chișinău, la o autostradă a Nordului, care să facă legătura între două extremități ale țării, de la Iași la Suceava, apoi Baia Mare și Oradea, la o autostradă a Sudului care să cupleze Bucureștiul de Craiova, de Timișoara și Arad și la finalizarea „coloanei vertebrale”, autostrada București-Brașov-Oradea. Aceasta este diferența între un Mircea Vulcănescu și oricare alt nume al prezentului, pe care nici nu îndrăznesc să-l gândesc, prin alăturare. Iar acestui proiect noi îi opunem autostrada Iași-Târgu Mureș.

Spațiul nu-mi permite să mă refer la toate textele. De altfel, primul titlu pe care l-am dat cronicii de față a fost „dens manual de sociologie aplicată”, în ideea că aceste studii ar merita să fie citite și discutate la seminarii. Aplecându-mă asupra lor, m-am tot întrebat: de unde își trag acești oameni suflul care face ca discursul lor să fie viu? Răspunsul l-am găsit tot la Vasile Ernu: *„cred că un intelectual trebuie să fie față de putere în raport de exil. Cealaltă variantă este intelectualul de curte. Nu primesc lecții de morală de la oameni care nu au riscat și nu riscă nimic în viața lor și trăiesc din fabulații și oportunități. Regimurile se schimbă, compromisurile nu”*. Compar această declarație cu aceea făcută la televiziunea publică de Gabriel Liiceanu, patronul și directorul editurii „Humanitas”, care, punând între paranteze „lumea vieții”, protestele civice de la începutul anului, „fenomenologiza” guvernarea „Boc”, găsindu-i oarece deficiențe într-o „stilistică a comunicării”. Ar putea Gabriel Liiceanu să conteste vreodată teza lui Marx după care ideile dominante dintr-o epocă sunt ideile clasei dominante, când o validează ceas de ceas, minut de minut? Discursul despre politică este în același timp un discurs politic. Bătălia este așadar dublă, în legătură cu dominația care produce suferință și afectează sensul larg al noțiunii de democrație, dar și cu aceia care legitimează aceste fapte, pe considerentul că ele se cuvin acestei țări și oamenilor ei. A te întreba dacă „ei nu știu, dar o fac” (Marx) sau „ei știu, și totuși o fac” (Slavoj Žižek) reprezintă un demers inutil, dacă privim lucrurile din perspectiva responsabilității.